

סוגיות במס' שבת שיעור 3 – בענין הדלקת נרות שבת

אריה ליבוביץ

- I. Two (or three) elements of the מצוה.
- A. עונג שבת.
1. משנה כד: גמרא כה: ותוס' שם ד"ה הדלקת הנר
 2. מדרש תנחומא פרשת נח
 3. רמב"ם הלכות שבת פרק ה' הלכה א'
- B. כבוד שבת.
1. רמב"ם שבת פרק ל' הלכה ה'
 2. ספר יראים סימן תכט
 3. הגהות מימוניות שבת פרק ה' ס"ק א'
 4. רש"י שבת כה:
- C. שבת כג: שלום בית.
1. עונג – לבוש רסג סעיף א' – this is part of
 2. רמב"ם – ספר כבוד ועונג שבת ביאורים סימן א' – explains
 3. רש"י שבת כג:
- II. Some מינה נפקא.
- A. Defining כבוד ועונג שבת. בהגר"א או"ח תקכט ס"א ד"ה שזהו. כבוד ועונג שבת, not only because it is to light on שבת, but because that is how we fulfill כבוד.
1. We light before שבת, not only because it is to light on שבת, but because that is how we fulfill כבוד.
 2. רמב"ם יום טוב מצות כבוד – there is a also (so should light before טוב טז (יום טוב טז).
 - a. This was the point of הקדמה של בן הדרישה לטור יורה דעה in name of his mother.
- B. If it is שבת you should only need it where you eat וכלשון השו"ע הרב (וכלשון רמב"ם – if it is שבת you need it wherever you go lest you trip משנה ברורה רס"ג:ב' - רש"י "שלא יכשל בעצים ואבנים").
- III. נר שבת ונר חנוכה.
- A. רמב"ם חנוכה ד:ה. שיטת הרמב"ם.
- B. Questions of the רשב"א כא: ד"ה הא דאמרינן:
1. We light שבת נר before שבת even though the מצוה is on שבת.
 2. We light שבת נר on Friday night before sunset even though מצוה is later.
- C. Defending the רמב"ם.
1. קונטרס חנוכה ומגילה סימן א' – difference between שבת נר חנוכה and שבת נר is that there is a מצות כבוד by שבת נר so you can light before שבת.
 2. As far as question from שבת נר חנוכה בערב שבת, see מאירי שבת שם ד"ה אחר – אי אפשר שכתבו that we can't learn from a case of שבת נר חנוכה בערב שבת. עיקר תקנה – see ברכי יוסף תרעב:א.
 - a. שו"ע תרעג:ב – כבתה אפילו בע"ש אין זקוק לה – That's why
- IV. The ברכה.
- A. The status of a "חובה". תוס' שבת כה: ד"ה חובה – מים אחרונים just like חובה בחולין דף קה.
1. If it was lit previously it should be extinguished and re-lit for שבת – רמ"א – רסג:ד

סוגיות במס' שבת שיעור 3 – בענין הדלקת נרות שבת

2. משנת יעבץ או"ח סימן לד ורע"א לשו"ע שם – need actual lighting for שבת.
3. שו"ע רסא:א – having a גוי light for you at least fulfills עונג.
- B. מג"א רסג:יא – if the חופה will be late, she can have a גוי light and she'll make the ברכה later.
 1. רע"א שם – How can she say a ברכה if לעכו"ם?
 - a. Probably מג"א סימן יט ס"ק א' because he says in מזוזה that you can make a ברכה when moving into a house with a מזוזה.
 - b. שו"ת רע"א סימן ט seems to assume this way by מזוזה, before changing his mind at the very end.
 - c. מג"א סימן תלב ס"ק ו thinks the בודק shouldn't say a ברכה if he's not the בעל הבית that the מקיים has to say a ברכה.
 2. מעשה מצוה – חידושי הגר"ח על הש"ס סימן ג' is always on a מצוה.
 - a. See also ארץ הצבי סימן ג' who uses this to explain ספירת חרות on ברכות העומר, חרות וכו'.
- V. מזוזה Women's.
 - A. Reasons women get precedence as clear in משנ"ב רסג:יא:
 1. שו"ע רסג:ב-ג – they are in charge of the house.
 2. מג"א שם ס"ק ז' – they extinguished world's light
 - B. Problem – what about יום טוב? See בהשמטות ועיין שו"ת רע"א סימן א' that women are פטור מכבוד ועונג יום טוב. Why would they light?
 1. Answer – ספר זכרון שמואל סימן לב ס"ק ז' – זמן גרמא is not מזות כבוד because it is done all week, so women are חייבות.

1 - משנה שבת דף כד:

רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת

2 - גמרא שבת דף כה:

מאי טעמא אמר רבא מתוך שריחו רע גזרה שמא יניחנה טיצא אמר ליה אביי ויצא אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה

3 - תוס' שם ד"ה הדלקת הנר

פ"י במקום סעודה דחובה היא שיעוד במקום הנר משום עונג

4 - מדרש תנחומא פרשת נח

הדלקת הנר דכתיב וקראת לשבת עונג זו הדלקת הנר בשבת ואם תאמר לישב בחשך אין זה עונג

5 - רמב"ם הלכות שבת פרק ה' הלכה א

הדלקת נר בשבת אינו רשות שאם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצירות או נטילת ידים לאכילה אלא חובה ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר

6 - רמב"ם הלכות שבת פרק ל' הלכה ה'

וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן

7 - ספר יראים סימן תכט

סוגיות במס' שבת שיעור 3 – בענין הדלקת נרות שבת

נר שבת יען אמרו נביאים לכבד שבת דכתיב וכבדתו מעשות דרכיך וגו' אמרו חכמים מצוה להדליק נר בשבת לכבוד שבת ואסמכוה אקרא דכתיב וידעת כי שלום אהלך

8 - הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ה' ס"ק א'

בירושלמי איתא דנוסח הברכה הוא להדליק נר לכבוד יו"ט ודכוותיה בשבת אומר לכבוד שבת

9 - רש"י שבת דף כה: ד"ה הדלקת נר בשבת

שלא היה לו ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל באפילה

10 - גמרא שבת דף כג:

אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חמוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו

11 - לבוש רסג:א

12 - ספר כבוד ועונג שבת ביאורים סימן א'

13 - רש"ש שבת כג:

משום שלום ביתו. ופירש"י שבני ביתו מצטרין לכאורה מאי איריא ב"ב אף הוא בעצמו נמי יצטער? ואולי יכוון רבא במלת ביתו על אשתו וכדלקמן קיח: ור"ל משום דאיתא לקמן על ג' עבירות נשים מתות כו' ובהדלקת הנר לכן אם לא תדליק אתיא לאנצויי עמו

14 - באור הגר"א או"ח סימן תקט סעיף א' ד"ה שזהו

עונד הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בע"ש

15 - רמב"ם הלכות יום טוב פרק ו' הלכה טז

כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש

16 - הקדמת בן הדרושה לטור יורה דעה

שהרגישה בטעות הנשים בהדלקת הנרות ביו"ט וטעותן בשתיים... הטעות השני מה שנוהגות הנשים להדליק נרותיהן של יו"ט אחר שהתפללו הקהל ערבית ואחר יציאתם מבית הכנסת לביתם קודם אכילה. וזה אינו נכון. התינוח בליל יו"ט של גליות שהוא ספיקא דיומא ואסור להכין מיו"ט ראשון לשני ראוי לעשות כן אבל מה שנמשך מזה שנוהגות לדלוק גם בליל יו"ט ראשון כן זה אינו נכון. ויותר טוב מדינא להדליק הנרות ג"כ קודם תפילת ערבית ולקבל היו"ט בהדלקתן הכל כמו שעושין לכבוד שבת שיהא הכל מוכן מיד בבואו מבית הכנסת לביתו השלחן ערוך והגר דלוק ומטה מוצעת וכמ"ש בפרק כל כתבי דף קט ובטור או"ח סימן רסב גבי שבת. גם כל מלאכה שמותר לעשות ביו"ט אם יכול לעשות אותו מלאכה מעיו"ט אסור לעשותו לכתחילה ביו"ט וכמ"ש בטור או"ח בסימן תצה.

17 - שולחן ערוך הרב סימן רסג סעיף א

תיקנו חכמים שיהיה לכל אדם נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאכלה אצל אור הנר שזה בכלל עונג שבת הוא ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו ויהא זהיר בו לעשותו יפה...

18 - משנה ברורה סימן רסג ס"ק ב'

והדלקת הנר צריך להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת עכ"פ נר אחד אף שאינו אוכל שם כדי שלא יכשל בעץ או באבן מיהו הברכה תברך על הנר שבמקום אכילה

19 - תוס' ביצה דף כב. ד"ה אין

ומה שנהגו העולם להדליק נר מיו"ט לחבירו ואין מדקדקין אם הוא לילה ולעיל פירשתי דהוי הכנה ואין יו"ט מכין לחבירו י"ל דאע"ג שאינו לילה מ"מ סמוך לחשיכה ואף באותו יום צורך הוא אותה הדלקה.

20 - גמרא שבת דף כא:

מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק

21 - רמב"ם הלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין

22 - רשב"א שבת כא: ד"ה הא דאמרינן

מסתברא דלאו עיבובא היא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא וכענין שאמרו לקמן בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך מצות שבת מדליקו והכא נמי דכותה אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה והראיה הדלקת נר חנוכה בע"ש דע"כ מקדים עם חשכה... אלא ודאי מצוה קאמר ואילו רצה להקדים עם חשיכה מקדים. אלא מיהו נראה מדברי הרב בעל הלכות דדוקא קאמר משתשקע

23 - קונטרוס חנוכה ומגילה סימן א'

24 - מאירי דבת כא: ד"ה אחר שכתבו

ומ"מ בשבת שאי אפשר להדליק אלא קודם שקיעה שהרי משתשקע עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא בין השמשות כמו שיתבאר על כל פנים מדליקין בכדי שישלים הדלקתן עם שקיעה או סמוך לזה וכלל גדול אמרו היכא דלא אפשר שאני

25 - שולחן ערוך או"ח סימן תרעג סעיף ב'

ואפילו כבתה בע"ש קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעו"י אינו זקוק לה

26 - ברכי יוסף סימן תרעב סעיף קטן א'

דכיון דמראש מקדם תקון רבנן תמניא יומא ובכללם איכא שבת הכי תקן בעידן תקנתא דבע"ש ידליק בעידנא דמצי אדלוק קודם שתשקע ובחול משתשקע לעיכובא

27 - תוספות שבת כה: ד"ה חובה

ויש שרוצים לומר דאין לברך אהדלקת נר מדקרי ליה חובה כדאמרינן חולין קה. מים אחרונים חובה ואין טעוין ברכה... ומה שאומר טעם אחר שלא לברך משום שאי היתה מודלקת ועומדת לא היה צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה ולא להדליק אחרת... ועוד נראה לר"ת שאם היה הנר מודלק ועומד שצריך לכבות ולחזור ולהדליק

28 - רמ"א סימן רסג סעיף ד'

ואם היה הנר דולק מבעוד היום גדול יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת

29 - משנת יעב"ץ חלק או"ח סימן לד

30 - רע"א לשו"ע סימן רסג

סוגיות במס' שבת שיעור 3 – בענין הדלקת נרות שבת

דהמצוה אינה רק שיהיה לו בשבת נר דלוק אלא דמצות ההדלקה עצמו לצורך שבת ולכתחילה ראוי שיהא ניכר שההדלקה לכבוד שבת

31 - שולחן ערוך סימן רסא סעיף א

מותר לומר לעכו"ם בין השמשות להדליק נר לצורך שבת

32 - מגן אברהם סימן רסג ס"ק יא

כתב מהר"ש בשם מהר"ם ז"ל כשיש חופה בע"ש ומאחרין בה עד אחר שקיעת החמה והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה אז תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה ואחר כך בחשיכה תפרוש ידה על הנרות ותברך או תאמר לעכו"ם להדליק אחר החופה והיא תברך עד כאן... ומיהו בדיעבד אם שכחה מלברך עד שחשכה יש לסמוך אמהר"ש

33 - חידושי רע"א שם

ותמוה הוא דלא שייך לענ"ד גם על איך תקנה דתאמר לגוי להדליק קשה כיון דאין שליחות לנכרי היא אינה מדלקת ואיך תברך והעיקר לפי מה דקיי"ל דיכולה להתנות עכ"פ לצורך ותדליק קודם ותתנה

34 - מגן אברהם הלכות ציצית סימן יט ס"ק א'

אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכו כשנכנס לדור בתוכו מברך אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה

35 - שו"ת רע"א סימן ט

ואגב אודיעו מה דנ"ל לדינא במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון מחוייב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה ואף דהוא פשוט כמדומה אין מזהרים בזה ומצוי לשכוח ונ"ל דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה דהא בינתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה ומתחיל עתה חיוב חדש...

אחר זמן רב בא לידי ספר ברכי יוסף וראיתי שכתב בפשיטות או"ח סימן יט בדין הראשון הנ"ל דשוכר בית שיש לו מזוזה דאינו מברך דלא תקנו הברכה רק על שעת קביעת המזוזה וממילא גם בדין הב' הנ"ל בנוסע מעירו ואח"כ חוזר לביתו אינו מברך. ולדינא צ"ל"ע

36 - חידושי הגר"ח על הש"ס סימן ג'

הא דמברך מי שקובע מזוזה בבית חברו אף דהוא אינו מקיים שום מצוה דקיום המצוה תלוי במי שעליו חיוב המצוה ה"ט כיון שבזה המעשה יש בה קיום מצוה מעשה מצוה היא ומברכין על מעשה מצוה שעשה ולא דמי לתולה ציצית בבגדו של פלוני אף שהוא לבוש בעת העשייה בהבגד דלא יחא צריך לברך משום דאין הקיום מצוה בתליית הציצית רק במה שהוא לבוש בטלית שיש בה ציצית לכן אין בגוף עשייתו קיום מצוה ואין זה מעשה מצוה שמברך עליה אבל במזוזה הבית מחוייב בקביעת מזוזה ובקביעתו מתקיים המצוה של קביעות מזוזה והרי היא מעשה מצוה ומברכין עלה

37 - מגן אברהם סימן תלב ס"ק ו

עיי' סימן ח' משמע דאם בעל הית אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך וצ"ע דהיאך יברך הא אין מצוה מוטלת עליו לבדוק

38 - ארץ הצבי סימן ג'

39 - משנה ברורה סימן רסג ס"ק יא

ואפילו אם ירצה הבעל להדליק בעצמו האשה קודמת

40 - שולחן ערוך סימן רסג סעיפים ב-ג

אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת הוא הנשים מוזהרות בו יותר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית

41 - מגן אברהם שם ס"ק ז

ועוד מפני שהאשה כבתה נרו של עולם

42 - ר"ן שבת מד. בדפי הרי"ף ד"ה וכתב

שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפינן מזכור ושמור את שיטתו בשמירה ישנו בזכירה

43 - שו"ת רע"א סימן א' והשמטות שם

לידידי האלוף הקצין רבי ליב בנייאואדיל .

על אודות בני ביתו ששכחו להזכיר של חג בברכת המזון וחזרו וברכו, וטען על זה המרומם ר' טעביל שו"ב ואמר שפעם אירע לו כן בבחרותו, בבית הרב דק"ב, והורה לו שלא לחזור ולברך .

יפה עשו במה שחזרו וברכו, ואין ספק שזה ר' טעביל שכח מרוב הימים עובדא היכי הוי, ומה שאירע לו היה בר"ח ולא ב"ט, וחילוק זה בין י"ט = יום טוב = לר"ח מבואר בפרק ג' שאכלו (דף מ"ט) ואין צריך לפנים .

ועכ"ז אלו נשאלתי אנכי על ככה, כמדומה הייתי מורה ובא, דכל מרבית ביתו אנשים יחזרו לברך, אבל לא הנשים והבנות .

וטעמא דידי משום דיש לי לדון דאשה מותרת להתענות ב"ט, דאיסור תענית ב"ט נראה שהוא

מדין עונג, וכן הוא ברמב"ם, והרי מצות עונג הוא בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מניה חציו לד' וחציו לכם, וא"כ לא תהא מצוה זו עדיפא מכל מ"ע שהז"ג = שהזמן גרמא = שנשים פטורות, ומה דאשה מחוייבת במצוה ד"ט הוא רק בלא תעשה דלא תעשה כל מלאכה, אבל לא במצות עשה דיו"ט, וכמ"ש תוס' בקידושין (דף ל"ד ע"א ד"ה מעקה) ואף להר"ן שם דחייבות גם בעשה דיו"ט מ"מ זה רק בעשה דשבת מלאכה משום דתמיד איתא גם לאו בהדי העשה, אבל בעשה דאין בה לאו פטורות ועי"ש, וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, וממילא אם שכחה להזכיר של יום טוב בבהמ"ז = בברכת המזון = א"צ לחזור ולברך, דהוי י"ט גבי דידהו כמו ר"ח לגבי דידן .

זולת בליל א' דפסח דמחוייבות במצה מהקישא דכל שיטתו בבל תאכל חמץ, וכן בשבת אם שכחה לומר רצה, דכיון דמחוייבת במ"ע דקידוש מהקישא דזכור ושמור מחוייבת ג"כ בכל מ"ע דשבת, כמ"ש הר"ן פרק כל כתבי וז"ל שם: כתב ר"ת דנשים חייבות בג' סעודות וכן לבצוע על שתי ככרות שאף הן היו בנס המן, ואין צורך שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפינן מזכור ושמור את שיטתו בשמירה ישנו בזכירה, ובכלל זה הוי כל חיובי דשבת עכ"ל, וממילא מחוייבת ג"כ במצות עונג דשבת ואסורה להתענות, ע"כ צריכה לחזור ולברך כנלע"ד. /מהשמטות/ +וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, לא מבעיא לדעת הראב"ד בהשנות רפ"א מחגיגה דקיי"ל כאביי דאשה בעלה משמחה, שעל הבעל מוטל החיוב לשמחה אבל היא אינה בחיוב זה, והכ"מ והלח"מ שם כתבו דגם הרמב"ם ס"ל כן, אלא אף לדעת הלח"מ פ"ד ה' י"ד מהמע"ק בדעת הרמב"ם דהלכה כר"ז דהיא מחוייבת בשמחה, מ"מ היינו דאסורה בהספד ותענית, ולהיות לה שמחה בשתיית יין ובשר אבל מ"מ נראה דאינה מחוייבת באכילת פת דנראה דאכילת פת אינו מצד חיוב שמחה דהא בשבת ליכא חיוב שמחה אלא דנראה דמן כבוד שבת לקבוע סעודה על הלחם, והכיבוד ועונג עם שמחה תרי מילי נינהו, עי' ברמב"ם פ"ו ה"ו מהל' יום טוב שכל כשם שמצוה לכבוד שבת ולענגה כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ד' מכובד וכל יום טוב נאמר בהם מקרא קודש ואח"כ בהלכה י"ז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שארי יום טוב כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב להיות בהן שמח וטוב לב וכו', משמע דהם תרי מילי חיוב כיבוד ועונג וחיוב שמחה, ומה"ט בהל' וי"ו נקיט ימים טובים, דמשמע ביום טוב ולא בחוה"מ, ובהלכה ז' בחיוב שמחה נקט ז' ימי פסח וח' ימי החג דגם חוה"מ בכללם, וא"כ נראה כיון דבשבת כל החיוב לאכול פת אינו מטעם שמחה אלא מטעם כיבוד שבת לקבוע סעודה על הלחם, [נאפשר מטעם כיון דברכו וקידשו ד' לשבת במן, דקראו הכתוב

לחם קבעו חיוב לאכול סעודת לחם וכן ביום טוב כדכתבו דמה"ט צריך לקבוע ב' סעודות לחם] וא"כ י"ל דגם ביום טוב מדין שמחה הי' סגי בבשר ויין ובגדי צבעונים אלא דחיובי כמו בשבת וראיה דהרי בחוה"מ אף דאיכא חיוב שמחה מ"מ אין חיוב לאכול פת כדקיי"ל בש"ע א"ח (סי' קפ"ח ס"ז) וכיון דאין אכילת פת תלוי בחיוב שמחה י"ל דאין נשים חייבות במצות אכילת פת ביום טוב דהוי מצוה שהז"ג, [ויש לעיין בדברי הרמב"ם הלכה כ"ו מיו"ט הנ"ל, וכל יום טוב נאמר בהם מקרא קודש מה"ט יהא החיוב ג"כ בחוה"מ דאיקרי ג"כ מקרא קודש כמ"ש הרמב"ם (רפ"ז מהל' יום טוב) וי"ל] וא"כ הדרן לדינא דבשכחה להזכיר מעין יום טוב בבהמ"ז דא"צ לחזור ולברך, ומה"ט יש לעיין על דברי הלבוש א"ח (סי' תצ"ז) והמתענה בר"ה אסור לו לעשות מלאכה כגון לאפות ולבשל לאחרים אלא כל היום עוסק בתפילה ובתחנונים או ילמוד כל היום דכיון דאינו מקיים חציו לה' וחציו לכם צריך לקיים כולו לד' וי"א דאשה שיש לה בעל או היא משועבדת לאחר, דיכולה לאפות ולבשל, כיון דמשועבדת לכך עכ"ל, ולפי דברינו אין נשים בחיוב כולו לה' דהוי ז"ג, ונראה דאדרבא משם סייעתא לדידי דבפשוטו דברי הלבוש מוקשים דאטו מפני שהיא משועבדת לבעל או לאחר פקע ממנה חיוב המצוה, ולומר דמש"ה באמת לא תתענה ותקיים חציו לכם וחציו לד', זה אינו במשמע מלשון הלבוש, ולזה נראה דבאמת אינן בחיוב המצוה זו כיון דהוי ז"ג אלא דמ"מ רוב נשי דידן מחמירין לעצמן וזהירות וזריזות לקיים רוב מ"ע שהז"ג, כגון שופר סוכה לזלב וכן בקידוש יום טוב והוי כקבלו עלייהו ולזה רוצים לקיים כולו לה', לזה כתב הלבוש כיון דמשועבדת לאחרים אין בכחן להחמיר על עצמן, בדבר שאינן מחוייבות מהדין להפקיע בזה זכות דאחרים. + עקיבא גינז מא"ש

44 - ספר זכרון שמואל סימן לב ס"ק ז'

ואולי י"ל דכיון דהוא דין מיוחד על הדלקת נרות אף דיסודו הוא משום כבוד ועונג מ"מ חייבות בזה גם נשים ועוד י"ל דיש לחלק בין דין כבוד ודין עונג דעונג הוי מצות עשה שהזמן גרמא אבל כבוד יו"ט לא חשיב הזמן גרמא וטעמא דמילתא דהרי גם בחול חייב לכבד יו"ט כל דזהו כבודו של יו"ט וכדחזינן דמשום כבוד שבת ויו"ט צריך שיהא מוכן מבעוד יום... אבל עונג חייב להתענג בשבת ולהכי הוי מצות עשה שהזמן גרמא וצ"ע בזה.

בגנין הדלקת גר חנוכה קודם זמנה ובעיניש

לכרעצ"א דגם סמוך לשקיעה הדג מונכר
 הדלקתה הוא לשם מצוה, ועל זה כצוה ראוה
 מנר שנת דילפין מעמוד האש דשיך הקדמה
 להדלקת הכרות ואין הכרח להדלקת סמוך
 לחשיכה ממנ, וכדלמינן שם בדביתא דרב
 יוסף, והכא נמי דזוהי, משום דגם צמקדיס
 איכא היכרח להדלקת היא לנרך המנוה לשנת
 או לחנוכה, וכן שיעת הכ"ז.

(ב) הגר דעת הרשב"א לדמות הקדמת
 הדלקה דגר חנוכה להקדמת הדלקה דגר
 שנת, אולם גראה דלמי מה דמצוה ברמב"ם
 פרק ל' מהלכות שנת אין ראוה משנת ע"פ מה
 שמעתי ממרן (שליט"א) זוקל"ה צבירור דברי
 הרמב"ם דכנה צפ"ה מהלכות שנת הלכה א'
 כתב: אחד אגשים ואחד גשים חייבין להיות
 צבוחין גר לוקו צשנת וברי שזה בכלל עונג
 שנת, וצפרק ל' מהלכות שנת הלכה ב' כתב:
 גריך לתקן צימו מצטור יוס מפני כבוד השנת
 ויכא גר לוקו וברי שלל אלו לכבוד שנת ה'.
 דלכאורה לשון הרמב"ם ל"ע, שפ"ה כתב שרין
 הדלקת כגר דווקא צשנת, וצפרק ל' כתב חו"ב
 הדלקה הוא מצטור יוס, ועוד קשה על מה
 שכתב מצטור יוס, וברי פשיטא, דהיאך שייך
 הדלקה צשנת, דודאי גריך להדליק מצטור יוס
 דכא צשנת אפור להדליק, ואמר מרן (שליט"א)
 זוקל"ה צבירור דבין הדלקת כגר יש צ' דיונים:
 חדא משום עונג שנת וחדא משום כבוד שנת
 והס מוקוס דזיוהיס, דרין הדלקה שווא משום
 עונג שנת שייך רק צשנת עלמו וכמו שאר

(א) הרמב"ם צפ"ד הלכות חנוכה כ"ה כתב:
 אין מדליקין גרות מוכה קודם שמשקע
 החמה אלא טס שקיעתה לא מאחרין ולא
 יוקדמין, וכוא מגמרא שנת כל ע"כ, מנחה
 והשתקע החמה עד שהכלה רגל מן השוק.
 וגיאר לן ברמב"ם דברי הגמרא דמתי דקתמי
 מנחה משתקע החמה מלמד דלאמר צוה דומן
 קיום המנוה של גר מוכה הוא צוה חומן, ולאמר
 צוה גם כן דמעשה המנוה, דכיוו הדלקה
 גריך להיות גם כן צוה צומן דווקא, ולכתי לא
 נקט ברמב"ם לשון הגמרא מנחה משתקע
 וברי אלא כתב אין מדליקין גרות מוכה קודם
 שמשקע החמה וכן דעת צב"ג הוצא ברשב"א
 וחו"ב לקמן בדברינו צ"כ. אמנם יטוין
 ברשב"א דמולק על זה, דכתב דכא דאמרין
 מנחה משתקע החמה וברי מסתברא דלאו
 לעינבא היא לומר דקודם לכן אס לה להדליק
 אינו מדליק, דכא ודאי אף אס לה להדליק
 ודליק סמוך לשקיעת החמה דכא איכא פרסומי
 ניסת, וכענין שאמרן לקמן צנר שנת דעמוד
 האש משלים לעמוד הטון, ולומר דמדליק סמוך
 לשקיעת איכא היכר דלנרך שנת מדליק והכא
 מתי דזוהי, אלא דעיקר מנחה למיכו להדליק
 אינו אלא משתקע החמה וברי עיי"ש. מצוה
 בדברי הרשב"א דאף דעיקר זמן קיום המנוה
 הוא משתקע החמה, מכל מקום כיו הדלקה ז'
 כמדליק צומן המנוה, ואין מוכרח שיכתי מעשה
 ההדלקה צומן קיום מנחה, אלא כל זיוה
 שחייב הדלקה לשם המנוה, וצוה סבירא ליה

מצבת זכרון למניח הנהי"צ מוה"ר ישראל שלום לוריא צייל בן
 יצחק דוד צייל שנתבקש ליישובה של מעלה בליל הסדר שנת
 מצות די של זכירת יציאת מצרים.
 הה היה למופת לרבים במידותיו התרומיות ובאהבתו להחמת
 יו היו קודש להרצבת תורה והעמדת תלמידים הרבה.
 נו את התניו במשך עשרות בשנים כדי שיוכלו לעסוק בתורה באין
 זי כדי למונע מהם כל טרחה העולה להפריעם בלימודם, וזיכהו די
 וגם ובני בניו גדולי תורה ויראה המרביצים תורה ברבים.
 יניו היה בוכה בדמענות שלישי ומתאוונ על כך כי חיים ללא עסק
 ר מצאנו על רבי יוחנן שנבכה שנפטר ריש לקיש משום שבלמוד
 לקיש היתה רוחה שמענתתא וכשהמר לו לריי לימוד התורה הזה
 זי כ"מ פה. משום שלימוד התורה עיקר החיים ובלא זה אין טעם
 ויזו ואורך ימינו.

כפי שצוה חז"ל ואף צוה שלא להספידו והיה משים עצמו כשיריים
 'ם ז"ל במגילה טו: אמר רי"ח עתיד הקב"ה להיות עמרה בראש כל
 זור לומר לשאר עמו למו שמישים עצמו כשיריים.

ל על דאברין ולא משתכחין יהי זכרו ברוך
 ו ומעשיו יאירו דרך לצאצאיו הבאים אחריו.

דינים של עונג כמו אכילה ושתייה וכדומה, מה שאין כן דין הדלקה שהוא משום כבוד שבת ועיקר מלכות הוא שיהיה דלוק מצטוד יום דזכו כבוד השבת מה שיש נר דלוק צניחו מצטוד יום, וגם אם ילוויר הדלקה בשבת עלמנו לא נחקיים (זכר דין כבוד שבת*) וזכר שפיר מיושב לשון הרמז"ם דפ"ה מיירי מדין עונג וכמ"כ שם שזכו בכלל עונג שבת וזכר החיוב דווקא בשבת עלמנו, ועל כן כתב הרמז"ם דחייבין להיות צנתיכן נר דלוק בשבת, מה שאין כן בפ"ל דשם מיירי בחיוב הדלקה מדין כבוד שבת וכדמוכה מהא דכלל צדין כבוד ומסיים שם שכל אלו לכבוד שבת, ועל כן כתב שחיוב הדלקה הוא מצטוד יום ע"כ.

דל"ה המצוה צמז"ם דשבת איכה דין
 מיוחד של כבוד השבת שיהיה נר דלוק מצטוד יום, אם כן אפשר לומר דזכר שלמדנו מעמוד האש דמשלים לעמוד הענן דשייך הדלקה

קודם הזמן זכו דווקא צנר שבת שיש עליו דין כבוד שבת וזכו מלכות הדלקה להדליקה מצטוד יום ואין זה משום דין הדלקה מטעם הקדמה לזמן המלכות אלא דהקדמה גופא זכו מלכותה, מה שאין כן צנר חנוכה דשם אין דין כבוד כי אם חובת הדלקה צמנה אין להקדים בהדלקה לפני הזמן, דגם צנר שבת אילו לא היה צד כי אם מלכות עונג שמחייבו להיות נר דלוק גם כן לא היה שייך להקדים בהדלקה לפני הזמן והיה הדין נותן להדליק עם חשיכה כל כמה שאפשר כמו דפצדק דציתתו דרז יוסף לפני שכורה לה רז יוסף להדליק קודם, ומה שלאחר כך הורה לה להקדים משום דיש צד משום כבוד שבת, וכתי נמי צנר חנוכה לריך להדליק עם השקיעה ממש.

ג) ובדעת הרשב"א נראה דאף על גב
 דחלוק נר חנוכה מנר שבת, כמ"כ, מכל מקום צדו הרשב"א דשפיר אפשר להוכיח מנר

* הגה"ה: והנה יצויר הדבר ביו"ט דגם ביו"ט איכא מצות כבוד ועונג, כמבאר ברמב"ם פ"ו מהלכות יו"ט הטי"ז ותנה זה שמדליק ביו"ט משתשקע החמה אף דקיים מצות עונג אמנם מצות כבוד לא קיים דמצות כבוד הוא שידליק מבעוד יום. והראו לי ספר המנהגים דכתב בפרק מנהג של שבת, בערב שבת מדליקין שתי נרות ויחשוב בדעתו שלא יקבל שבת עד שיניח הנר מידו או עד ברכו ונוהגות הנשים להדליק שהן כיבו נרו של עולם ומי שאין לו אשה ידליק בעצמו ומתפלל מנחת חול כו'.

וכן כתוב גם בפרק מנהג של פסח, בערב מדליקין שתי נרות ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נרות לכבוד יום טוב וכן בראש השנה ויום הכפורים ומתפלל מנחה של חול כו'. הרי דגם ביו"ט מדליקין לפני מנחה כמו בשבת.

ובהקדמת מוה"ר יוסף יוזפ כ"ץ לטור יו"ד לספר הפרישה שעל ארבעה טורים כתב גדולת אמו הרבנית ה"ה אש"ח של רבינו הגדול בעל הסמ"ע והפרישה, והביא בשמה וז"ל: מה שהרגישה בטעות הנשים בהדלקתן הנרות ביו"ט וכו', והטעות השני מה שנוהגות הנשים להדליק נרותיהן של יו"ט אחר שהתפללו הקהל ערבית ואחר יציאתם מביה"כ לביתם קודם האכילה וזה אינו נכון התינוח בליל יו"ט של גלויות שהוא ספיקא דיומא ואסור להכין מיו"ט ראשון לשני ראוי לעשות כן אבל מה שנמשך מזה שנוהגות להדליק גם בליל יו"ט ראשון, זה אינו נכון, ויותר טוב מדינא להדליק הנרות גם כן קודם תפילת ערבית ולקבל יו"ט בהדלקתן הכל כמו שעושין לכבוד שבת שיהא הכל מוכן מיד בבואו מביה"כ לביתו השלחן ערוך והנר דלוק ומטה מוצעת וכמ"כ בפי כל כתבי ובטור או"ח סי' רס"ב גבי שבת גם כל מלאכה שמוותר לעשות ביו"ט אם יכול לעשות אותה מלאכה מעיר"ט אסור לעשותו לכתחילה ביום טוב וכמ"כ בטור או"ח סי' תצ"ה.

שבת דשייך הדלקה קודם המלכות להקדים אין הטעם מחייבין אף דלא שייך זו הדלקה של שבת, אלא זו דיש היכר שהיא הדלקה אמרינן כיון דשבת אי מחייבין להקדים הדלוק וכדומה, אבל אי לאו הדלקה לריכב להיות דעושה זכ לנורך השבת מיוכר דכוי לשבת, (וא מקודם דאין כאן היכר דאחר שיש דין הקדמה זו שזה לנורך שבת אז שיהא כוא שיעשה מצטוד יום הרשב"א דגם צנר חנוכה הם ירצה כדמוכה צנר ניכר צנ

והנה הרשב"א וכו'
 חנוכה צטרב שבת חשיכה לרצב דאמר החמה צין השמשות ד משמיה דרז יכו"א אטו עד שהכסוף העליון לרצב דאמר משתשקט תקשי דהא חנן ספק אין מדליקין את חנן נמשכה אלא ודאי להקדים עם חשיכה מדברי הרב צעל בלכו החמה וצ"ע נמי מד יוסף כו'. וואף על גב

הראב"ד זכמגיד משנה.
ש צ"ל [ע"י ט"ז לאו"ח
קנו חכמים לברך ברכת
ז שמה קיום מצוה, אלא
מצוה, ואיה"ג, דהוננס
כבר קיים, תיכף ומיד
סיבת, אלא שעל קיום זה
מעשה גמור, מכ"מ ס"ל
דאין כאן מעשה מצוה
ז בתוך הסוכה. ולכן, לא
ב בסוכה אלא על הישיבה
קודם שישב בה, נמצא
לעשייתה, כלומר, קודם
סיום של המצוה.

ש בברכה אחרות

יטת הרמב"ם ביד החזקה
נחלקו התנאים במשנה

סופר ביום כלל, אכן בפ'
הגדול לספור להבא בכדי
לא כתיב בקרא תמימות,
ישה שפיר דמי לספור אף
הספירה שלהבא ליכא כלל
ת התזקוני, דלגבי ספירה זו
יתת לאו גמר מצותה, וה"ט
גילה), דהיכא דאינשי לברך
ברכה, דמחוייב עדיין לברך
דלהבא, ולא בתורת ספירת
ז הספירה דלהבא אין לברך
לילה.

יכה ליו"ד רצ"א סק"ד בשם
נ"א לגבי ברכת מזוזה, וכן
לבעל שו"ת משכנות יעקב)
כדעת המג"א לגבי ברכת
א בחי' הגר"ח מפי השמועה
ז בביתו של חברו, שיש לו
את מעשה מצוה, אעפ"י
א רק לחברו, בעל הבית.

פסחים (קיד) אי חרוסת מצוה, או דאינה מצוה,
אלא דמייתינן לה משום קפא, ועיי"ש בפייהמ"ש,
דאליבא דר"א ב"ר צדוק הסובר חרוסת מצוה,
חייב אדם לברך אקב"ו על אכילת חרוסת, ואינה
הלכה. כלומר, כי כידוע אין בנוסח ההגדה שלנו
ברכה כזו, והר"ז הוכחה גמורה דלא קיי"ל
כראב"צ. ואילו ביד החזקה (פ"ו מחמץ ומצה
הי"א) פסק, החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר
לטיט . . . וכיצד עושין אותה . . . ומתבלין אותה
בתבלין כמו טיט בתבן, ומביאין אותה על השלחן
בלילי הפסח. הרי שסותר הרמב"ם את דבריו
שבפייהמ"ש. ועיי"ש בלחם משנה, שכנראה
הרמב"ם חזר בו. והנה ב' נקודות יש כאן שחזר
בו: א', אם לפסוק כראב"צ או לא, שבפייהמ"ש
פסק כחכמים, שחרוסת אינה מצוה, ואילו הכא
ביד החזקה פסק שחרוסת מצוה; וב', דכפייהמ"ש
כ', דאליבא דראב"צ יש לברך אקב"ו על אכילת
חרוסת, ואילו הכא ביד החזקה, אף שפסק
כראב"צ, מכ"מ לא הצריך ברכת המצוה על

7) דבענין בירך על העיקר פטר את הטפלה
נראה לבאר, דלא ר"ל שברכת העיקר חלה אף על
הטפלה, דלפעמים אותה ברכה אין לה שייכות כלל עם
הטפלה, כגון אם ברכת העיקר היא בורא פרי העץ,
והטפלה ברכתה שהכל, דהיאך שייך לומר שברכת
העץ קאי אף אמאכל שברכתו צ"ל שהכל. אלא טפי
נל"פ דאף דבעלמא תקנו חכמים שאסור ליהנות מן
העוה"ז בלא ברכה, הכא באוכל מאכל שהוא טפל
למאכל אחר, וכבר בירך על העיקר, בכה"ג לא תקנו
חכמים חובת ברכה כלל על הטפל, והוא מותר לאכלו
בלא ברכה, ולא שברכת העיקר עלה נמי קאי. וכה"ג
מצינו עוד בברכת הנהנין, דאסור להפסיק בין ברכה
לתחילת האכילה, ואם הפסיק, חוזר ומברך, דבעינן
שיהיה שמה צירוף בין ברכה לתחילת האכילה. אבל
לאחר שכבר התחיל לאכול, אז רשאי להפסיק, דרק
אכילה הראשונה חייבו חכמים בברכת הנהנין, ושאר
מה שאוכל מותר לאכול בלא ברכה, ולא שהברכה
שבירך בתחילה אף עלה קאי, שהרי הפסיק באמצע
אכילתו בשיתת. ועי' שו"ע יו"ד סי' יט ס"ה, אם
רוצה לשחוט הרבה צריך ליהזר שלא לדבר בין
שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה, ואם

החרוסת. וכבר עמד על זה בלחם משנה, שצריך
לתת טעם למה אין מברכין עליו . . . הא מברכין
על שאר מצוות דרבנן.

ועי' טור או"ח סי' תעה שכתב, ואין
מברכים על החרוסת, אע"פ שהיא מצוה, לפי
שהוא טפל למרור. כלומר, דתנן בברכות (מד.),
כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר
ופוטר את הטפלה. ואף דהך מתני' לגבי ברכת
הנהנין מיתניא, ס"ל להטור דהוה"ג לגבי ברכת
המצוות. וכ"ה להדיא בירושלמי סוף מס' פסחים
(המוכא בתוס' פסחים קכא.), דה"ט דר' ישמעאל
דבירך ברכת הפסח פטר את של זבח, דפסח
עיקר, וזבח טפל. אכן יש לזכר בסברא זו, אם
שיטת הבבלי מסכמת בזה לשיטת הירושלמי,
שיהא דין עיקר וטפל נוהג אף לגבי ברכת
המצוות כמו שנוהג לגבי ברכת הנהנין?

וטפי הי' נל"פ בדעת הרמב"ם, דאף דבעינן
שיטביל את הכרפס ואת המצה ואת המרור בתוך
החרוסת, מכ"מ אין זו חשובה מצות שיבול

דיבר צריך . . . לברך פעם אחרת על השחיטה . . .
וי"א דשיחה בין שחיטה לשחיטה לא הוי הפסק. והוא
ספק התוס' חולין (פז) ד"ה ומכסי. וז"ל שמה, או
שמה אין צריך לחזור ולברך, כמו באמצע סעודה,
שיכול לדבר וא"צ לחזור ולברך המוציא. ובדעת
הסוברים שצריך לחזור ולברך, ומחלקים בזה בין
ברכת הנהנין לבין ברכת המצוות, אולי יל"פ דה"ט,
דחכמים תקנו לברך ברכת המצוה על כל מצוה ומצוה,
ולא דמי לברכת הנהנין, שמעיקרא כך תקנו, שאף
שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה, מכ"מ באוכל
הרבה, א"צ היתר ברכה אלא לאכילה ראשונה, ושאר
אכילתו מותרת בלא ברכה. ואילו במצוה א"א לומר
כן, שיעשה המצוה השניה בלא ברכה, דאדרבא, כך
תקנו חכמים, שיברך על כל מצוה ומצוה. ולפי"ז אולי
י"ל דהוה"ג עיקר וטפל, [שענינו דומה בזה לשיחה
באמצע האכילה, וכמו שביארנו], שגדר דינו הוא
שהטפל מותר באכילה בלי ברכה, וממילא י"ל דענין
זה לא שייך לגבי ברכת המצוה, שרק יהי' מחוייב
לברך על המצוה העיקרית, ולא יהיה כלל מחוייב
לברך על המצוה הטפלה, שהרי כך תקנו חכמים, שיש
לברך ברכת המצוה על כל מצוה ומצוה שיעשה.

מדרבנן, אלא שעיקרה של מצוה זו הוא שיהי שמה חרוסת בתוך הסעודה, בכדי שע"י כן יתקיים הענין של זכר לטיט, והטיבול בתוך החרוסת הוא רק בתורת היכי תמצא שתצורף החרוסת אל הסעודה. ומדוייק מאוד לפי"ז לשון הרמב"ם (שהבאנו למעלה) שכתב, ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח. דמה רצה לומר בזה, פשיטא, הלא עסוק הוא הרמב"ם כאן באמצע דיני הסדר, ובפ"ח מבאר הרמב"ם בארוכה מה עושים עם החרוסת, ומה ר"ל כאן במש"כ בקצרה — ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח. והי' נראה לומר בביאור כונתו, שהרמב"ם בא להגדיר כאן את עיקרה של מצוה חרוסת [אליבא דראב"צ], והיינו — שתהי' על השלחן, וכנ"ל, אלא דזה פשוט דבעינן שיטביל בתוכה את הכרפס, את המצה ואת המרור לשיטת הרמב"ם, דבלא"ה איננה מצורפת להסעודה במה שרק מונחת שמה על השלחן.

ומעשה י"ל, דאף הכא יש לפנינו ציור של קיום מצוה מבלי שיהא שום מעשה מצוה, דהטיבול אינו חשוב כמעשה מצוה, אלא רק כהיכי תמצא בעלמא שתהא החרוסת מצורפת לסעודתו ושע"י כן יתקיים ענין הזכר לטיט. ומאחר שאין כאן שום מעשה מצוה, ממילא לא תקנו כאן ברכת המצוה. ולא תקנו ברכת המצוות אלא עובר לעשייתן, דהיינו, קודם עשיית מעשה מצוה, והכא ליכא שום מעשה מצוה — עפ"י דין.

ד. שיטת הרא"ש בברכת המצוה דמרור

ועד"ו יובנו היטב דברי הרא"ש פ' ערבי פסחים (ס"ו כה) דה"ט דבעינן כזית במרור, דמברך על אכילת מרור. וכבר תמה עליו השאג"א (ס"ק), דעפ"י פשוטו י"ל דבעינן כזית למרור מדאורייתא מדאיתקיש למצה, וכן תמוה, למה תקנו חכמים נוסח הברכה של „על אכילת" וממילא הצריכו שכל אחד יאכל כזית, כדי שלא יהא דובר שקרים בברכתו, הי' להם לתקן הברכה

בנוסח של „על מצות מרור", ולהשאיר את הדין על הדאורייתא שלו, שא"צ כזית למרור. [ובחי' הגר"ח על הש"ס מפי השמועה נמצא ביאור אחר בדברי הרא"ש הללו, ולא נהירין הדברים, ולא שמעם רבנו מעולם, ואמר שאינו נראה שיצאו הדברים מפי הגר"ח].

והי' נל"פ, דבזמן המקדש שהי' מרור דאורייתא, פשיטא לי' להרא"ש דבעינן כזית מדאורייתא, מדאיתקיש למצה, וכטענת הגאון בעל השאג"א. וכמפורש להדיא במשנה פסחים (לט.) דכזית מכולם מצטרפת. אלא שבזמן הזה הוא דנסתפק הרא"ש, דמאחר שכל ענין מרור בזה"ו הוא רק בתורת זכר למקדש, אולי לא בעינן כזית, וכעין מש"כ הרז"ה סוף פסחים דהיות וספירת העומר בזה"ו רק דרבנן, ובתורת זכר למקדש, אין לנו להחמיר בה ולהצריכה כל הפרטים הנצרכים מדינא בזמן שהיתה המצוה דאורייתא⁸, והי"ט דאמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר זכר למקדש הוא (מנחות סו.)⁹, ואע"פ שאנו מונים ימים ושבועות, מנהג הוא בידינו, כלומר, ולא מעיקר הדין. וממילא הה"נ י"ל, דלא ניבעי כזית למרור בזה"ו, מאחר ואינה אלא דרבנן בעלמא בתורת זכר למקדש. לזה טען הרא"ש, דמדמברכין על אכילת מרור, ממילא בעינן כזית. ונל"פ, שלא רצה הרא"ש להוכיח דין זה מנוסח הברכה, דא"כ יקשה שוב קושיית השאג"א, מ"ט תקנו בזה"ו ברכה בנוסח של „על אכילת", ולא בנוסח של „על מצות", אלא הוכחת הרא"ש היא מעצם העובדא שמברכים בכלל על מצות מרור. דאילו הי' מרור בזה"ו רק בתורת זכר למקדש, לא היינו מצריכים בו כזית,

(8) וכה"ג כתב גם הר"ן לפסחים (דף כז ע"א בדפי הרי"ף), דכיון דכריכה אינה אלא משום זכר למקדש בעלמא, מסתייה דעביד לה אפילו ממצה ולא מינטרא.

(9) ועי' מש"כ לעיל (בהערה ג') ביאור אחר בדברי אממר.

וגם לא הי' בו ברכ שביארנו למעלה כדי שאכילתו לא הי' בתורת היכי תמצא בעל ושיתקיים ע"י כן ענין שאין בה מעשה מצוה, זה הוכיח הרא"ש, מדג אף בזה"ו, [זה כבר י מברכים בנוסח של „על הר"ז הוכחה שאופי ת בזה"ו הי', שמטעם זכר אכילת מרור, והיות והי' שפיר בעינן כזית אף ספירת העומר בזה"ו, אפילו מדבריהם, אלא ע ומעשה הספירה בפה שיתקיים ענין הזכר למי

ה. מ"ט ברכות אחדא ועפ"י דרכנו ני' הפרמ"ג (לאו"ח תפט בה"ג, דבשכח לספור יו הרי דס"ל דכל מ"ט ה מדמעכבין זה את זה, ו בכל לילה, ולפי דברינו י מצוה נינהו, מכ"מ מעי שהרי א"א לו לספור כו אחד, ובעינן בדוקא שיי ולילה, וממילא י"ל, דכ עמה מעשה מצוה, דאין

(10) ועי' ביאור הגר"י נא, שהביא דעת כמה ראשי למקדש, ליכא ברכה. וכה" (מו.).

(11) השוה ח"י הגר"י (12) וביאור זה הוא דג שביארנו בדבריו לעיל (אוח)

לאיך גיסא, דבמצוה אחת שיש בה הרבה מעשי מצוה, דחקנו ברכה על כל מעשה בפ"ע, אעפ"י שעדיין אין בידו שום קיום של מצוה זו עד לבסוף — בגמר כל מעשי המצוה כולם¹².

ו. באור מחודש בשיטת הבה"ג בספירת העומר

אכן עוד יש ליישב תמיהת הפרמ"ג הנ"ל באופן אחר לגמרי, והיינו, דמאי דס"ל לבה"ג דבשכח לספור יום אחד, שוב אינו סופר, אין זה משום דס"ל דכל מ"ט הספירות חדא מצוה נינהו, ומעכבין זה את זה, אלא ה"ט דבה"ג, דבספירה בעינן רציפות והמשכיות, ואם לא מנה י"ז, היאך יוכל שוב למנות י"ח, היות וכבר פסק מנינו, וא"א לספור י"ח מבלי שיספור תחילה י"ז. אבל איה"נ שספירת כל לילה ולילה היא מצות עשה בפני עצמה.

ומה שמביאנו לידי הביאור הזה בדעת הבה"ג, הוא לשון ספר החנוך (סוף מצוה שו), שמתחילה הביא שיטת הבה"ג בשם יש אומרים, ואח"כ כתב, ולא הודו מורינו שבדורנו לסברא זו, אלא מי ששכח יום אחד, מונה האחרים עם כל ישראל. וצריך להבין מה ר"ל בסיום לשונו — עם כל ישראל, בפשיטות הול"ל שמי ששכח יום אחד, אעפ"כ חוזר ומונה שאר הימים. ומשמעות הלשון הזאת — „עם כל ישראל“ — מורה קצת כביאור השני הנ"ל, דהחסרון לדעת הבה"ג בשכח יום אחד הוא לא מאי דכל מ"ט הימים מהוים חדא מצוה, וכולם מעכבין זה את זה, אלא מפני שא"א לאדם לספור י"ח אם לא ספר

וגם לא הי' בו ברכה¹⁰ כלל, [דומיא דמה שביארנו למעלה בדעת הרמב"ם בחרוסת] שאכילתו לא הי' בתורת מעשה אכילה, אלא בתורת היכי תמצא בעלמא שיהיה „על השלחן“ ושיתקיים ע"י כן ענין הזכר למקדש, וכל מצוה שאין בה מעשה מצוה, לא תקנו בה ברכה. ואת זה הוכיח הרא"ש, מדעדיין מברכין על המרור אף בזה"ו, [וזה כבר לא איכפת לן אם היינו מברכים בנוסח של „על מצות“ או „על אכילת“]. הר"ז הוכחה שאופי תקנת החכמים של מרור בזה"ו הי', שמטעם זכר למקדש, התקינו מצות אכילת מרור, והיות והיא מצוה אכילה מדרבנן, שפיר בעינן כזית אף בזה"ו, ולא דמי למצות ספירת העומר בזה"ו, שאינה מצות ספירה כלל אפילו מדבריהם, אלא שהיא מצות זכר למקדש, ומעשה הספירה בפה הוא רק ההיכי תמצא שיתקיים ענין הזכר למקדש הזה¹¹.

ה. מ"ט ברכות אחדא מצוה דספירת העומר

ועפ"י דרכנו ניחא בפשיטות קושיית הפרמ"ג (לאו"ח תפט א"א סקי"ג), דלדעת בה"ג, דבשכח לספור יום אחד שוב אינו סופר, הרי דס"ל דכל מ"ט הימים חדא מצוה נינהו מדמעכבין זה את זה, וא"כ צ"ע, מ"ט מברכין בכל לילה, ולפי דברינו לק"מ, דאף דכולהו חדא מצוה נינהו, מכ"מ מעשי מצוה נפרדים המה, שהרי א"א לו לספור כל מ"ט הספירות בלילה אחד, ובעינן בדוקא שיספור ספירה בכל לילה ולילה, וממילא י"ל, דכמו בקיום מצוה שאין עמה מעשה מצוה, דאין מברכין כלל, ה"נ י"ל

רור", ולהשאיר את הדין י"צ כזית למרור. [ובחי' השמועה נמצא ביאור לוי, ולא נהירין הדברים, לב, ואמר שאינו נראה י"ח].

ן המקדש שהי' מרור להרא"ש דבעינן כזית למצה, וכטענת הגאון ז' להדיא במשנה פסחים טרפת. אלא שבזמן הזה המאחר שכל ענין מרור זכר למקדש, אולי לא י"כ הרו"ה סוף פסחים זה"ו רק דרבנן, ובתורת החמיר בה ולהצריכה כל א בזמן שהיתה המצוה ימר מני יומי ולא מני דש הוא (מנחות סו.)⁹, ים ושבועות, מנהג הוא קר הדין. וממילא הה"ג רור בזה"ו, מאחר ואינה ית זכר למקדש. לזה טען ל אכילת מרור, ממילא א רצה הרא"ש להוכיח א"כ יקשה שוב קושיית "ז ברכה בנוסח של „על של „על מצות“, אלא גצם העובדא שמברכים אילו הי' מרור בזה"ו רק היינו מצריכים בו כזית,

ר"ן לפסחים (דף כז ע"א כה אינה אלא משום זכר עבד לה אפילו ממצה ולא

(בהערה ג') ביאור אחר

(10) ועי' ביאור הגרי"פ לספהמ"צ לרס"ג מ"ע נא, שהביא דעת כמה ראשונים דעל מצוה שהיא זכר למקדש, ליכא ברכה. וכה"ג עי' שפת אמת לסוכה (כו.).

(11) השוה הי' הגרי"ז למנחות (סו.).

(12) וביאור זה הוא דלא כדעת החזקוני, כפי מה שביארנו בדבריו לעיל (אות א'). ולפי ביאור זה צ"ל

מקודם י"ו, דבעינן המשכיות בספירה ובמנין. ולזה הכריע החנוך דאין הדבר כן, והסביר, דמאחר ששאר כל ישראל ממשכים לספור, והם ספרו אתמול מנין י"ז, שפיר רשאי אף אדם זה ששכח מלספור אתמול, לספור הלילה י"ח, כי שפיר איכא המשכיות, עפ"י מה ששאר הציבור הישראלי ממשיך לספור. [ואילו שכחו חס וחלילה, כל כלל ישראל כולו מלספור יום אחד, איה"נ שלא הי' שום אדם רשאי להמשיך לספור, לפי טעם זה, כי בטלה המשכיות המספר מן הכל]. והיינו דקאמר ס' החנוך, מונה האחרים עם כל ישראל, כלומר עם שאר הציבור, דבהסכרו זה בא לסלק את טענת הבה"ג.

וכן ע"י ג"כ משנ"ב (לסי' תפט ס"ח, בבה"ל ד"ה סופר בשאר ימים) בשם תשובות הגאונים, שמי ששכח לספור לילה אחד, יספור בליל שני שתי הספירות, כגון בשכח ספירה ראשונה, יאמר בספירה שניה, אתמול היה אחד בעומר, ויומא דין תרי בעומרא, וכיון דמני גם של אתמול, לא נפק מכלל תמימות תהיינה, עיי"ש. וזה ג"כ מורה כנ"ל, דגם הגאונים החולקים אבה"ג חששו לסברתו, דבלא מנה י"ז א"א לספור י"ח מחמת חסרון ההמשכיות שבמנין, אלא דס"ל לשאר הגאונים, דיש לזה עצה לתקן חסרון זה ע"י מה שיאמר הלילה — שאתמול הי' מנין כך וכך, והיום מנין כך וכך, דאף דפשיטא דאינו יוצא בכך מצות ספירה דאתמול ע"י מה שיאמר כך היום, מכ"מ מהניא אמירה זו — לפי דעתם — לתקן בעיית ההמשכיות שבמנין, שכיון שנמנה על ידו היום דאתמול, אף שלא נמנה כמצותו, מכ"מ בהכי סגי לאפשר לו להמשיך למנות הלילה.

ז. בדין קטן שהגדיל בימי הספירה

והנה האחרונים דנו בארוכה¹³ בדין קטן

שהגדיל תוך ימי הספירה, אי מונה בברכה בשאר הימים, לדעת בה"ג שבשכח יום אחד שוב אינו סופר, שהרי קיי"ל, דמי שקיים את המצוה בזמן שהיה פטור מן המצוות, אינו עולה לו לאחד שיתחייב במצוות, ואולי ה"נ י"ל, דכל מה שספר בקטנותו כלא ספר דמי בעד הזמן שלאחר שהגדיל, ויהי' דינו כלא ספר מקצת הימים. והי' נראה דלפי ביאורנו השני בדעת בה"ג, דאין כאן בית מיוש, דאף שכל מה שעשה בקטנותו אינו עולה לו לצאת ידי חובת המצוות בשביל הזמן שלאחר שהגדיל, מכ"מ הכא יכול לספור שאר הימים (משהגדיל) בברכה, דשפיר איכא המשכיות, שהרי מנה בכל יום את המנין הראוי לו. ואף שע"י מנינו שבקטנותו לא יצא י"ח מצות ספירה, מכ"מ אין בזה חסרון דתמימות אפילו לבה"ג, דכל עיקר החסרון דתמימות לדידי' הוא בחיסור במנינו, דבכה"ג ליכא רציפות והמשכיות במנינו שלאחר מכן, אך בנדון זה, הרי לא חיסר כלום¹⁴.

ח. בנוסח ברכת המצוה דשופר

כתב הרא"ש פ"ד דר"ה (סוף סי' יוד), ר"ת כתב שיש לברך על תקיעת שופר משום דעשייתה היא גמר מצוה, וראבי"ה הביא הירושלמי, תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר... וכן כתב בה"ג, הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר, כמו על מקרא מגילה, משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא, ולא בתקיעת שופר. ובפשוטו רגילים לומר, דבהכי פליגי הנהו ראשונים בנוסח הברכה, אם עצם המצוה בשופר היא התקיעה או השמיעה, ודעת החולקים על הבה"ג וסוברים שנוסח הברכה צריך להיות „על תקיעת שופר“, י"ל דס"ל דמצות שופר היא התקיעה. ובדעת

בענין מי שהי' אונן באמצע ימי הספירה, הובאו דבריו בפתחי תשובה ליו"ד (סי' שמא סק"ו). ועיין עוד מזה במסורה, חוברת ג (עמוד לה).

הרמב"ם נראה דמחלק ב לבין מצות שופר של י דבריש הל' שופר כתב ד לשמוע תרועת השופר משמיטה ויובל הי' כת בעשירי לתשרי בשנת משינויי לשונות הרמב" קע כתב, לשמוע קול שופר וכו', ואילו במ"ע קלא בעשרה מתשרי משנה וכו'. [ועי' הערות הגר" קע]. ויש בזה אף נפק"ו בתשובה (פאר הדור: יוצאים במה ששומעים משום דעיקר המצוה הי' ועפ"י צירוף דבריו שבין תקיעות של ר"ה יובל צ"ל הדין, ולא בתקיעות של יובל ב מאחרים, ואכמ"ל בזה.

ועי' שאנ"א (סי' ו) דמצות שופר של ר"ה מהא דתנן ר"ה (לב): הכ מן המתעסק לא יצא, וכ שוטה וקטן אין מוציא"ו ואי סלקא דעתך דבתקין נגמרת מצוה, אמאי הי' שאינו מחוייב בדבר לא את קול השופר, אלא התקיעה ג"כ חלק מן ד יש לדחות ולומר, דאף בשמיעה ולא בתקיעה, כ קול של תקיעות, ולא כ כן תקען בר חיובא לע בחש"ו התוקע, או אכ כמתעסק, לא מיקרי קולות בעלמא.

אך מאי דקשה טפי דר"ה משמע להדיא, דנ

ששומע מחברו הוא מדין שומע כעונה, דומיא דמה דאחד יוצא בקידוש ששומע מחברו, וא"כ עפ"י פשוטו מתבאר, דאין המצוה רק בשמיעת קול שופר, שהלא את השמיעה הוא עושה בעצמה, ואינו צריך לזה דין שומע כעונה, ומן ההכרח לומר, דלמצות שופר בעינן שמיעה מעשה התקיעה, אלא דמכח דין שומע כעונה חשבינן לכל השומע קול שופר מאחריים, ומאיך עשה גם הוא בעצמו את מעשה התקיעה, ומאיך גיטא מתבאר מתוך המשנה והגמ' (דף כז:): בסוגיא דהתקוע לתוך הבור או לתוך הדוח או לתוך הפיטס, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא. הרי להדיא, דאפילו התקוע בעצמו אינו יוצא בתקיעתו, אא"כ שומע קול התקיעות. ולכאורה מן ההכרח לומר דלמצות שופר בעינן תרתי, מעשה תקיעה וגם שמיעת קול השופר, וא"כ צריך להבין, במה פליגי הנהו ראשונים בנוגע לנוסח ברכת השופר.

ט. מעשה המצוה וקיום המצוה במצות שופר והנראה לומר בזה, דברוב מצוות התורה מעשה המצוה וקיום המצוה זהים הם, כגון למשל בהנחת תפילין, שמעשה המצוה הוא — להניח תפילין, וקיום המצוה הוא — מה שעשה את מעשה הנחת התפילין. וכן למשל בניטילת לולב, שמעשה המצוה הוא — נטילת ד' המינים, וכן קיום המצוה הוא — מה שנטל את ד' המינים. אלא שלפעמים מצינו מצוות שבהם מעשה המצוה וקיום המצוה אינם זהים, כגון למשל מצות שמחת יו"ט, שמעשה המצוה הוא באכילת בשר, בשתיית יין, ובאמירת הלל, וכו', ואילו קיום המצוה נראה עפ"י פשוטו שהוא קיום שבלב — במה שנמצא האדם במצב של שמחה¹⁵. וכן להיפך באבלות, שמעשה המצוה

15 בגמ' ערכין (י:) הקשו, ר"ה ויהו"כ דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה, לימא (הלל). והירצו, משום דר' אבהו, דא"ר אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים

הרמב"ם נראה דמחלק בין מצות שופר של ר"ה לבין מצות שופר של יום הכיפורים של יובל. דבריש ה"ל שופר כתב הרמב"ם, מ"ע של תורה לשמוע תרועת השופר בר"ה וכו', ואילו בפ"י משמיטה ויובל ה"י כתב, מ"ע לתקוע בשופר בעשירי לחשרי בשנת היובל. וכן מתבאר משינויי לשונות הרמב"ם שבטפהמ"צ, דבמ"ע קע כתב, לשמוע קול שופר ביום ראשון מחשרי וכו', ואילו במ"ע קלז כתב, לתקוע בשופר בעשרה מחשרי משנה זו לקרא דרור לעבדים וכו'. [ועי' הערות הגר"ח הלר לספהמ"צ (מ"ע קע).] ויש בזה אף נפק"מ לדינא, דהרמב"ם כתב בחשוכה (פאר הדור סי' נא) דהא דהציבור יוצאים במה ששומעים התקיעות מאחר, היינו משום דעיקר המצוה היא שמיעת קול השופר. ועפ"י צירוף דבריו שבחשוכה, דברינו בחילוק שבין תקיעות של ר"ה ותקיעות של יו"כ של יובל צ"ל הדין, דלא יוכל אחד לצאת י"ח בתקיעות של יובל במה ששומע התקיעות מאחריים, ואכמ"ל בזה.

ועי' שאג"א (סי' ו) שהקשה לדעת הסוברים דמצות שופר של ר"ה היא לשמוע קול שופר, מהא דתנן ר"ה (לכ): המתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא, וכן מהא דתנן (כט). חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, ואי סלקא דעתך דבתקיעת שופר בשמיעה לחוד נגמרת מצותה, אמאי השומע מן המתעסק וממי שאינו מחוייב בדבר לא יצא, הלא מכ"מ שמע את קול השופר, אלא ודאי מכאן ראייה שעצם התקיעה ג"כ חלק מן המצוה היא. אך בפשוטו יש לדחות ולומר, דאף דכל המצוה אינה אלא בשמיעה ולא בתקיעה, מכ"מ, הרי בעינן שישמע קול של תקיעות, ולא מיקרי „תקיעות“ אלא אם כן תקעו בר חיובא לשם תקיעת שופר, דאילו בחש"ו התקוע, או אפילו בכר-חיובא התוקע כמתעסק, לא מיקרי „תקיעות“, אלא מיקרי קולות בעלמא.

אך מאי דקשה טפי הוא, דבסוגיא דסוף פ"ג דר"ה משמע להדיא, דמה דאחד יוצא בתקיעות

ה, אי מונה בכרכה בשאר השנה יום אחד שוב אינו יושב, וישקיים את המצוה בזמן יום אחד עולה לו לאחר יום אחד, דכל מה שספר רמ"א בעד הזמן שלאחר יום אחד מקצת הימים. והי' ובי' בדעת בה"ג, דאין כאן שום שיעור בקטנותו אינו פת המצוות בשביל הזמן ה' הכא יכול לספור שאר בכרכה, דשפיר איכא בכל יום את המנין הראוי שבקטנותו לא יצא י"ח און בזה חסרון דתמימות עיקר החסרון דתמימות ינו, דבכה"ג ליכא רציפות חר מכן, אך בנדון זה, הרי

ת המצוה דשופר

דר"ה (סוף סי' יח). ר"ח ל תקיעת שופר משום מצותה, וראב"ה הביא פר צריך לברך אקב"ו . . . וכן כתב בה"ג, הא וכל שופר ולא מברכים ו תקיעת שופר, כמו על דבשמיעת קול שופר הוא . . . ובפשוטו רגילים לומר, שונים בנוסח הברכה, אם יצא התקיעה או השמיעה, הבה"ג וסוברים שנוסח „על תקיעת שופר“, י"ל היא התקיעה. ודעת

נע ימי הספירה, הובאו דבריו ששא סק"ו). ועיין עוד מהו לה.

הוא בהתנהגות במעשי האבלות, אך קיום המצוה נראה עפ"י פשוטו שהוא קיום שבלב, כמה שמחאבל בלבו על הנפטר, וכלשון המשנה סנהדרין (מו): שאין אנינות אלא בלב¹⁶. [וכה"ג נ"ל לגבי מצות תפילה, ראה מאמר רבנו "רעיונות על התפילה", חלק א אות ז]. ועד"ז נראה לומר ג"כ במצוות שופר,

שירה לפניך בר"ה וביוה"כ, אמר להן, אפשר מלך יושב על כסא הדין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה לפניו. והנה, בקושיה הגמ' ר"ה ויו"כ דאיקרו מועד — לימא הלל, נל"פ, דהמחייב להלל בימים טובים הוא החיוב שמחת יו"ט, וכמבואר להדיא בהשגת הרמב"ן לשהמ"צ שורש א (דף יוד ע"ב בדפוס הרגיל), והיות שאף בר"ה ויוה"כ איכא חיוב שמחה — שפיר הקשו, מ"ט לא אמרינן הלל. ואף שבשג"א (סי' קב) דן בזה, אי איכא חיוב שמחה בר"ה או לא, עפ"י פשוטו נראה ברור מכה המשנה דמס' מו"ק (יט). דאיכא חיוב שמחה, דתנן, שבת עולה ואינה מפסקת, רגלים מפסיקין ואינן עולין... רבן גמליאל אומר, ר"ה ויוה"כ כרגלים. כלומר, דביו"ט דאיכא חיוב שמחה וימי היו"ט נקראים, ימי שמחה, ושמחה ואבלות הן תרתי-דסתרי, על כן רגלים אינן עולין לשבעה, דא"א להיות שם, ימי אבל"ח על, ימי שמחה" דיו"ט. משא"כ כשבת, דליכא בה חיוב שמחה, ואין שמה סתירה אלא בניהוגי הגברא, דניהוג דברים שבפרהסיא סותר לניהוג מצוות השבת, וכמש"כ התוס' מו"ק (כג): סוף ד"ה מאן דאמר, בשם הירושלמי, דכתיב (משלי יוד) ברכת ד' היא תעשירי, ולא יוסף עצב עמה. ושבת כתיב בה ברכה (ויברך אלקים את יום השביעי, עיי"ש על הגליון). אבל אין שמה סתירה בחלות שם שעל הימים, דמאחר ואין שבת קרויה, יום שמחה, אין שמה מניעה מלחול עליה שם, יום אבל". והנה, מאחר דקיי"ל דר"ה ויוה"כ כרגלים, ואינם עולים לשבעה, הרי להדיא שאף בר"ה ויוה"כ איכא חיוב שמחה, ושפיר קרוים, ימי שמחה, וממילא שפיר מונעים השם, ימי אבל"ח מלחול עליהם. [עיי' הערה יט למאמר רבנו, ובקשתם משם].

ומעתה נל"פ, דזהו שהקשו בגמ' ערכין הנ"ל דר"ה ויוה"כ דאיקרו מועד, כלומר, דאיכא בהו חיוב

שמעשה המצוה הוא מעשה התקיעה, ואילו קיום המצוה הוא כמה ששומע את התקיעה. ובהכי ניחא כל הראיות שהזכרנו למעלה, דמצד אחד קיי"ל, דהתוקע לתוך הבור ושמע קול הברה לא יצא, ומצד השני קיי"ל דלצאת בתקיעת אחרים בעינן לאתויי לדינא דשומע כעונה, דאיה"נ דבעינן להו לתרווייהו — לתקיעה וגם לשמיעה,

שמחה, לימא הלל, שהרי ההלל נאמר בימים טובים בתורת קיום מצות שמחת יו"ט. ועיי' חיי' כדר' אבהו, וביאר בזה הרמב"ם פ"ג מתנוכה ה"ג, אבל ר"ה ויוה"כ אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד, לא ימי שמחה יתירה. ובביאור דבריו אלו נראה לומר, דבשלש רגלים איכא חיוב שמחה, ואופן מיוחד ומסוים לקיים אותה המצוה. דהיינו ע"י שלמי שמחה, ועיי' יין — אין שמחה אלא ביין, וכמו כן — עיי' אמירת הלל. כלומר, דאיכא מעשי מצוה פורמליים, דהיינו — פעולות מסוימות שמחוייב לעשות, ושעל ידיהם יהי' לו קיום שבלב של שמחת יו"ט. משא"כ בר"ה ויוה"כ, שלא ציוותה בהם התורה בפרטות היאך לעשות מעשה של שמחה, שהרי ליכא בהו חיוב שלמי שמחה, וא"כ נמצא שיש בהם רק חיוב של שמחה שבלב, והיינו כוונת הרמב"ם — שאינם ימי שמחה יתירה, דבגי רגלים צוותה התורה לשמוח בפעולות מסוימות ועיי' מעשים של שמחה, ואמירת ההלל בכלל מעשי השמחה, ואילו בר"ה ויוה"כ לא צוותה התורה לשמוח עיי' מעשים, אלא רק לשמוח בלב בלבד, ואשר על כן איננו מחייב בהם באמירת הלל. (16) ראה הערה א' שבהספד רבנו על הגר"ח ה"ר, ז"ל, ובתחילת שיעורי רבנו לעניני אבלות, בקשר לדברי הגמ' ברכות (טז): אי הכי, מאי איריא הכונס את הבתולה, אפילו כונס את האלמנה נמי. הכא טריד הכא לא טריד. אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי, אלמא א"ר אבא בר זבדא אמר רב, אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהן פאר וכו', אמרי, התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה. ומפשטות הגמ' משמע, שהאבל רק חייב לנהוג בניהוגים של אבלות בפעולות ובמעשה, אך איננו מחוייב שיהי' לו טרדא בלבו, ומה שאין דעתו מיושבת עליו בימי אבלו, הוא לגמרי ענין של רשות. ועפ"י פשוטו זה צע"ג.

דמעשה המצוה הוא התקיעה, ומעתה נראה לראשונים בנוגע לנוסח: [והכי קיי"ל בשו"ע או' בנוסח דקאי אשמיעה, לו עיקר קיום המצוה — בן הר"ת סובר, דאף דכן ה' המצוה הוא בהשמיעה, כ' בדברינו למעלה, שלא תק על קיום מצוה, אלא דו ומאחר שמעשה המצוה התקיעה, ס"ל לר"ת שכן המצוה — על תקיעת שו דאף דאיה"נ דאיהו ג"כ דאין מברכין אקיום מצוה מכ"מ הכא, בשעה שתוקע המצוה, ושפיר שייכא כו י"ל דנוסח הברכה יש לתו שם עיקרה וקיומה של ה

י. שופר הגזול וסוכה ג הבאה ב' ועיין עוד רמב"ם פ הגזול שתקע בו, יצא, שאי הקול... ואין בקול דין ר"ה פליג וכתב, שופר בירושלמי כגון שגזל שופר ובביאור הענין נראה בגמ' סוכה (לא). ת"ר ברשות הרבים, ה' אי מכשירים. א"ר נחמן מחל והוציאנו מסוכתו, ור"א לו יוצא י"ח בסוכתו של ח סוכה גזולה היא, וא"נ קן שאולה היא, ורבנן לטעם י"ח בסוכתו של חברו, וקן שאולה היא, ועיי"ש בחי' בתוך חיי' הרשב"א) שכן כיון שתקפה מחברו, ה

והנה שנינו בשבת כ"ד ע"ג, ר"י אומר אין מדליקין צעעין מפני כבוד השבת, וחכמים מחזיקין. וזמנא שס כ"ה ע"ג, ר"י אומר וכו' מ"ב, אמר רבא מחזיק שריחו רע, גזר רבא שמתא יניחו ויאל, א"ל אביו ויאל, אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה. וכתוב ד"ה הדלקת נר בשבת חובה, פירוש במקום סעודה, דחובה היא שיסעוד במקום הכר משום עונג, אבל מהדלקת הכר גופיה לא הוה פריך אביו, דפשיטא דחובה היא, דהתם על שלש עצירות נשים וכו', על שאין זכירות בהדלקת הכר. ועיי פניי שאין הכרה צוה, דאפשר הוה דקאמר הכהם שאין זכירות בהדלקת הכר, היינו שאין זכירות להדליק בזמנא, אלא מאחרות ומדליקות, עיי"ש.

אכן נראה דאביו ורבא פליגי צעיקר דין הדלקת נר של שבת, דאביו סובר דחייב נר של שבת הוא רק משום כבוד שבת, אבל אין זה בכלל עונג שבת, שצריך לישב לאור הכר, ולסעוד במקום הכר, ולכן אומר ויאל, דלא איכפת לן שמניח את הכר ויאל, שהלא מנחה נר שבת כבר קיים, כשהדליק את הכר מצעוד יום לכבוד שבת. ורבא סובר שגר שבת הוא גם דין צעונג שבת, וחובה עליו לישב לאור הכר, וזכו דאמר רבא "שאני אומר" הדלקת נר בשבת חובה, כלומר שרבא חידש דין זה שגר שבת הוא גם בכלל עונג שבת.

ובזה יתא ניחא הוה דכתב הרמב"ם צפ"ה מהי שבת ה"א, וצטור ה' שבת ס"י רס"ג, שנוסח הברכה היא להדליק נר של שבת. אמנם בהגהות מיימוניות פ"ה מהלכות שבת כתב, וצפרק הרואה צירושלמי גרסין, להדליק נר לכבוד יו"ט, ודכוותיה בשבת אומר לכבוד שבת. ועיי ציבור הגר"א ה' שבת ס"י רס"ג סק"ט, שהביא מקור שצריך לברך על הדלקת נר שבת, מהירושלמי פרק הרוחב. ויש לתמוה הלא צירושלמי אמרו שנוסח הברכה היא להדליק נר "לכבוד יו"ט" ודכוותיה בשבת אומר "לכבוד שבת". והרמב"ם והטור כתבו את נוסח הברכה להדליק נר של שבת.

ונראה צדעת הרמב"ם והטור, דהירושלמי סובר כאביו דעיקר דין נר של שבת הוא רק משום כבוד שבת, ולכן נוסח הברכה היא להדליק נר לכבוד שבת, אבל להלכה שפוסקים כרבא שהדלקת נר בשבת חובה, והיינו שזה גם בכלל עונג שבת, משו"כ נוסח הברכה הוא להדליק נר של שבת, כלומר להשמיענו שהגר הוא גם משום עונג שבת, וקיים המנוה הוא לא רק צמטשה בהדלקת מצעוד יום, שזה משום כבוד שבת, אלא קיים המנוה הוא גם בשבת ענמו, שיהיה לו נר דלוק בשבת והוא חייב לישב לאור הכר, שזה בכלל עונג שבת.

והנה התוס' שבת כ"ה ע"ג ד"ה חובה, והמגיד משנה צפ"ה מהי שבת ה"א, והטור הלכות שבת ס"י רס"ג, הביאו מקור לברכה על מנחה נר שבת, מסודר רב עמרם. וז"ע שלא הביאו את הירושלמי צפרק הרוחב הני"ל, שמפורש שיש צרכה על מנחה נר שבת. אמנם לפי המבואר יש לומר שלא הביאו מקור מסודר רב עמרם על עטס הברכה,

ע"כ כתב הרמב"ם המדליק לריך להדליק מצעוד יום קודם שהשקט החמה, והיינו שלכתחילה המנוה היא להדליק מצעוד יום, כיון שהוא משום כבוד שבת.

אמנם כתב הרמב"ם צפ"ה מהי שבת ה"א, הדלקת נר בשבת אינה רשות, אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק וכו', אלא זה חובה, ואחד הנשים ואחד נשים חייבין להיות צנתיכון נר דלוק בשבת, אפילו אין לו מה לאכול שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הכר, שזה בכלל עונג שבת, וחייב לצרך קודם הדלקת וכו', להדליק נר של שבת, כדרך שמצריך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדצרי סופרים. ולכאורה ז"ע על הרמב"ם שספר את ענמו, שכאן כתב שגר שבת הוא בכלל עונג שבת, וצפ"ל מהי שבת ה"ה הני"ל כתב, שהוא בכלל כבוד שבת, והלא כבוד ועונג שני דברים הם, כמש"כ הרמב"ם שם צפ"ל ה"א.

ונראה פשוט צדעת הרמב"ם, דהרואיכו איתנייכו צנר של שבת, חדא שזה בכלל עונג שבת, ויחוד דינו הוא שיהא לו נר דלוק בשבת, וכמו שכתב הרמב"ם צפ"ה מהי שבת ה"י, וחובה עליו לישב לאור הכר. וכתוב שבת כ"ה ע"ג ד"ה הדלקת כתבו, דחובה היא שיסעוד במקום הכר משום עונג. ומקור הדברים הוא צמדרש תנחומא ריש פרשת נח, הדלקת הכר דכתיב וקראת לשבת עונג, זו הדלקת הכר בשבת. ויש עוד דין צנר של שבת, שצריך להדליק נר לכבוד שבת, והחייב הוא מצעוד יום כמש"כ הגר"א הני"ל, דכבוד הוא צערב שבת.

ויש צוה נפ"מ לדינא, דכתב הרמ"א ה' שבת ס"י רס"ג ס"ד, ואם היה הכר דלוק מצעוד יום, יכבנו ויחזור וידלקנו לאורך שבת. ועיי תוס' שבת כ"ה ע"ג ד"ה חובה. ומראה ביסוד האו דינא דאם היה הכר דלוק מצעוד יום, דיכבנו ויחזור וידלקנו לאורך שבת, דזה לא משום עונג שבת, שהרי יש לו נר דלוק בשבת, ועיקר דין עונג שבת צנר של שבת הוא, שיהיה לו נר דלוק בשבת, כמש"כ הרמב"ם צפ"ה מהי שבת ה"א הני"ל, הדלקת נר בשבת אינה רשות וכו', אלא זה חובה ואחד הנשים ואחד נשים חייבין להיות צנתיכון נר דלוק בשבת וכו', שזה בכלל עונג שבת. הרי כתב שחייבין להיות צנתיכון נר דלוק בשבת, והיינו שהמנוה היא שיהא לו נר דלוק בשבת, ולא עטס ההדלקה לאורך שבת, וזכו דכתב הרמב"ם ומדליק את הכר שזה בכלל עונג שבת, כלומר דנר של שבת הוא בכלל עונג שבת, והיינו שקיים המנוה של נר שבת שהוא בכלל עונג שבת, הוא רק בשבת ענמו, ולא מצעוד יום צשעה שמדליק, וכמש"כ הגר"א הני"ל, דעונג הוא בשבת ענמו. ולפי"ז אם היה הכר דלוק מצעוד יום, לא היה צריך לכבותו ולהדליקו לאורך שבת, שהרי יהיה לו נר דלוק בשבת, לקיים עונג שבת. אלא הוה דלריך לכבות ולהדליקו לאורך שבת, משום דיש עוד דין צנר של שבת, שהוא בכלל כבוד שבת, והמנוה היא עטס ההדלקה לכבוד שבת, לכן צריך לכבותו ולחזור להדליקו לאורך שבת. ועיי בהגהות הגרע"א ה' שבת ס"י רס"ג ס"ד, שהמנוה אינה רק שיהיה לו בשבת נר דלוק, אלא דמנוה ההדלקה ענמה לאורך שבת, עיי"ש.

ביאורים

סימן א'

בענין נר ביתו עדיף

כתב המחבר בשו"ע סי' רס"ג סעיף ג' ח"ל, אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום, נר שבת קודם, וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה, נר שבת קודם משום שלום הבית, דאין שלום בבית בלא נר עכ"ל. וכ"ה בשו"ע סי' תרע"ח סעיף א', בהלכות חנוכה, מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת מפני שלום ביתו עיי"ש. וצ"ע הא דהרמב"ם רק מייתי הך דינא בפ"ד מהלכות חנוכה הלכה י"ד, והשמיטו מהלכות שבת, ולבאורה גם הו"ל להביאו בהל' שבת, וכמו שמרן המחבר מייתי לה בין בהל' שבת סי' רס"ג, ובין בהל' חנוכה סי' תרע"ח, וא"כ למה הרמב"ם השמיטו בהל' שבת.

ונראה לומר בזה, דמקור הדברים בגמרא שבת כ"ג: אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונ"ח נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. ופירש"י ח"ל, נר ביתו בשבת והוא עניי וכו', שלום ביתו והרי אמרי' לקמן (כ"ה:): ותזנח משלום נפשי, זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישב בחשך עכ"ל. הרי מפורש ברש"י דהגמ' קאיירי לענין הדלקת נר בעי"ש, והן הן דברי המחבר בסי' רס"ג וסי' תרע"ח, דנר שבת קודם לקידוש היום ונ"ח משום שלום ביתו. אכן נראה שהרמב"ם יפרש נר ביתו כפשוטו, דקאיירינן אפי' בחול, ולא שיאטי' לשבת כלל, וכדיוק לשון הרמב"ם בפ"ד מחנוכה הל' י"ד ויעו"ש ברמב"ם שסיים נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנא' דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום יעו"ש, הרי דמשמע דקאיירי אפי' בימות החול, ולא שייך בדוקא לשבת ולכן לא הביאו בהל' שבת, דאינו מדיני שבת כלל, אלא דינא הוי בכל השנה כולה, אפי' בימות החול, ומקומו הוא רק בהל' חנוכה. והא דאמרי' בגמ' שבת (כ"ה:): ותזנח משלום נפשי, זו הדלקת נר בשבת, יעו"ש בהר"ח דגרס ותזנח משלום נפשי, זו הדלקת הנר, ולא גרס בשבת. ויעו"ש בשפ"א דמייתי גירסא דהגמ' לא קאיירי דוקא בשבת, אלא אף בחול, והן הן גירסת הרמב"ם, ומשו"ה ס"ל דנר ביתו אפי' בחול דוחה נ"ח וקידוש היום, משום שלום ביתו, וגדול השלום וכו'. ויעו"ש בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קפ"א שנסתפק אי אמרינן נר ביתו עדיף גם בשל כל לילה עיי"ש. ולפימ"ש להרמב"ם באמת עדיף, אבל לרש"י והשו"ע שנקטו דמיירי הגמ' דוקא בנר שבת לא עדיף מנ"ח וקידוש היום, ואינו דוחה, וכנ"ל.

קידוש

הרהור כדיבור דמי מ"מ במצות "א ריש פ' בחקתי, [הובא ברמב"ן גומר זכור את יום השבת לקדשו, הלב אמורה, הא מה אני מקיים למדנו מדברי הספרא הללו דגלי בכל א' וא' קרא יתירה ללמוד על זלב כבר אמורה וכו'.

ת"א ח"ל: מדכתיב לקדשו, היינו פרשה זו) לקדשו בברכה עכ"ל]. דף י"ח דהרהור כן מהני בקידוש מש"כ בא"א ס"ס ס"ו בענין זכירת ממנו דברי הספרא הללו, ולו היה מצאתי בס' פתח הדביר ח"ג סי' ק דהרהור לא מהני בקידוש.

מהתוס' סוטה ל"ב. ד"ה קריאת יונים שלא הביאו ולא דנו בראי

ז בזה: דהנה השד"ח ח"ב מע' ז' שבת ולא מהני הרהור בקידוש בדברים שנאמר זכור וגו' כלומר הרמב"ם דהמ"ע מחייבת זכירת קאהן שליט"א ממשמעות לשון ש ולהבדיל מבעוד יום "שמצות ויהנה פה לא הי' לו להרמב"ם ת סגי בהרהור], והי' די לו לנסח בור ענינה בין בשעת כו', אלא אך ורק באמירה. ומצאתי בס' גם הוא ד"ז ח"ל נצטוינו לקדש האמיתית שזכירה היא בדיבור, המחשבה, גם הוי הערה גדולה ש יתעורר במכוון בשבת (ועוד כ') כ"ל. וכ"כ המאירי פסחים ק"ו. יע דרך שניהם לתפוס לשון